SLAVICI ŞI PROBLEMELE LIMBII NOASTRE

DE

TEOFIL TEAHA

Unul din aspectele puțin studiate ale activității lui Ion Slavici este acela al preocupărilor lui privitoare la limbă.

Nu numai prin opera sa literară, ci şi prin părerile sale despre limbă, Slavici se situează în rîndul scriitorilor noştri clasici care au luptat pentru cultivarea limbii poporului, pentru o literatură legată de popor şi de aspirațiile acestuia.

Viața lui Slavici este strîns legată de viața poporului, pe care s-a străduit tot timpul să-l înțeleagă şi să-l slujească. După cum singur o mărturiseşte, încă din anii adolescenței, ca elev la Arad, Slavici cutreierase Ardealul, pe jos, în lung şi-n lat, trăind printre țărani, însuşindu-şi limba lor, cunoscînd îndeaproape oamenii şi locurile.

Slavici începuse să scrie «în romînească de la Şiria» încă din timpul cînd se afla, ca militar, la Viena. O influență hotărîtoare în formarea concepției de scriitor a lui Slavici a avut-o timpul petrecut la Viena alături de Eminescu, şi prietenia cu acesta. Contactul cu Eminescu a fost o împrejurare fericită pe care Slavici a ştiut s-o folosească cu succes. El mărturiseşte chiar că, înainte de a-l cunoaşte pe Eminescu, era cam străin de limba romînă literară, datorită mediului şcolar în care crescuse: «în ceea ce priveşte limba romînă mă dumirisem mai ales stînd de vorbă cu Eminescu»[1].

Îndemnat de marele poet, Slavici începu să scrie, dar ani de-a rîndul el n-a publicat nimic mai înainte ca Eminescu să-i fi revăzut textul: «În urma stăruințelor lui [Eminescu] am început să citesc romîneşte, m-am deprins încetul cu încetul cu rostirea literară a vorbelor şi am scris, cum zicea el, în şirieneasca mea, mai întîi comedioara «Fata de birău», apoi povestea «Zîna

[1] I. Slavici, Lumea prin care am trecut, Bucureşti, 1930, p. 104.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

zorilor » şi, în cele din urmă, studiul « Noi şi maghiarii ». Deoarece eu nu eram în stare să scriu corect, el îmi copia manuscrisele făcînd în ele corecturi cu multă discreţiune şi le trimetea la « Convorbiri literare » cu care avea legături [1].

Din amintirile lui Slavici aflăm că el purta, împreună cu Eminescu şi Caragiale, la redacţia ziarului « Timpul » discuţii înflăcărate, care se continuau pînă noaptea tîrziu, acasă la Eminescu: « steteam şi eu adeseori cu el [Eminescu] şi discutam cestiuni de gramatică, de pedagogie, de filozofie, ori de istorie » [2].

La fel ca Eminescu şi Caragiale, Slavici avea o grijă deosebită de a prezenta maselor largi de cititori o gazetă scrisă într-o limbă clară şi cît mai îngrijită. Articolele date la tipar erau corectate de ei cu multă atenţie şi migală.

Slavici a tras multe foloase din discuţiile pe care le avea cu Eminescu şi Caragiale în chestiunile de limbă: « Eu dedeam pe timpul acela lecţiuni de limba romînă la şcoala normală a societăţii pentru învăţătura poporului romîn. Mă bucuram deci că, ascultînd, pot să mă prepar pentru lecţiunile ce aveam de dat » [3].

Dar faptul cel mai important e că, în timpul acestor discuţii, Slavici şi-a precizat concepţia despre limba literară: « din sufletul poporului avem să ne luăm inspiraţiunea şi bine romîneşte e aşa, cum pretutindeni vorbesc romînii » [4]. Bazat pe această concepţie lingvistică înaintată, el subliniază următoarele: « ... scriind, îmi dădeam toată silinţa să mă potrivesc atît în plăzmuire, cît şi în formă cu felul de a vedea şi cu gustul acelora pe care îi aveam în vedere... lucram totdeauna pe-ndelete, ţineam la corectitatea formei pînă-n cele mai mici amănunte, şi-mi dădeam silinţa să aleg vorbele, să le întrebuinţez şi să le aşez potrivit cu deprinderea celor mai mulţi dintre romîni » [5].

Ideile exprimate de Slavici în rîndurile de mai sus sînt deosebit de importante şi ele trebuie subliniate în legătură cu lupta lui consecventă pentru cultivarea limbii poporului, pentru valorificarea tezaurului ei lexical.

De la « Timpul », Slavici se reîntoarce, ceva mai tîrziu, în Ardeal. El înfiinţează în 1884 şi conduce ziarul « Tribuna » din Sibiu, unde militează pentru « realismul poporan ». El caută să orienteze literatura ardeleană spre folclor — spre literatura inspirată din viaţa poporului.

Slavici lupta pentru înfăptuirea unităţii limbii literare prin ziarul « Tribuna », care ajunsese a fi cel mai îngrijit dintre toate ziarele din Ardeal, în ce priveşte limba. Corespondenţa, foarte numeroasă, pe care ziarul o primea de la cititori, era citită cu atenţie şi corectată înainte de publicare, iar cînd

[1] I. Slavici, Amintiri, Bucureşti, 1924, p. 4.
[2] Ibidem, p. 25.
[3] Ibidem, p. 177.
[4] I. Slavici, Amintiri, Bucureşti, 1924, p. 177.
[5] I. Slavici, Lumea prin care am trecut. Bucureşti, 1930, p. 107.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

era cazul, refăcută radical: « Cele mai multe din aceste (corespondenţe) erau scrise într-o limbă plină de localisme, încît nu era cu putinţă să le publicăm fără ca să le fi corectat »[1]. Această muncă de stilizare a fost făcută de Slavici şi Bechnitz, redactorul « Tribunei », cărora li s-a adăugat, puţin mai tîrziu, şi Coşbuc, despre care Slavici mărturiseşte că avea o mare pasiune pentru limbă. În « Tribuna » din 1887 (nr. 291) ni se spune că « mai ales în primii doi ani, noi am fost aici la redacţiunea « Tribunei » nu numai redactori, ci totodată şi dascăli de limba romînească ».

Cu toate că, pînă la apariţia « Tribunei » din Sibiu, romînii ardeleni mai cultivau ideile şcoalei latiniste, totuşi nu lipsiseră încercări de a aplica principiul fonetic în ortografie. Astfel de încercări au făcut « Foişoara Telegrafului Romîn » şi « Albina Carpaţilor » (1876—1879), dar ele n-au avut succes din cauza încetării apariţiei acestor publicaţii.

Un merit deosebit al lui Slavici constă în faptul că, sub conducerea directă a lui, « Tribuna » din Sibiu a luptat cu consecvenţă împotriva exagerărilor latiniste, pentru înlăturarea definitivă a principiului etimologic şi introducerea, de la început, a ortografiei fonetice. Vorbind despre urmările înlăturării ortografiei etimologice, el spune: « Deschizînd drum larg pentru înrîurirea literară a Romîniei, noi ne-am pus în conflict nu numai cu stăpînirea ci totodată şi cu mare parte dintre cărturarii noştri [din Ardeal], nu însă şi cu cei de la sate, nu mai ales cu poporul, care era cuprins de însufleţire cînd a văzut că se poate scrie romîneşte şi aşa ca el să înţeleagă cele scrise»... « Ne ocăra lumea pentru limba noastră cea « stricată », dar cetia cele scrise de noi şi cetind mereu, s-a deprins şi ea să scrie în aceeaşi limbă »[2].

Ironia lui nu-i cruţă pe latinişti: « Preocupaţi de romanism ori de alte direcţii străine firei lor primordiale, inteligenţii ardeleni nu pot să priceapă gîndirea poporului. Pentru aceea: limba vorbită de către popor este « coruptă », poezia poporană este *sarbedă* şi îndeobşte tot ce e poporal, este stricat, pentru că nu este *roman* ci *român*. Şi numai de cînd ne ferim de tot ce este *român* şi căutăm numai ce este *roman* datează decadenţa noastră literară: numai de atunci avem o limbă pe care nici noi singuri nu o pricepem ». Combătîndu-i pe latinişti care scriau « într-o limbă, care supără auzul şi simţămîntul romînului »[3], Slavici afirmă că: « Timp foarte îndelungat întreaga noastră mişcare literară a stat din cauza unei exagerări mai mult ori mai puţin în loc »[4]. Cîţiva ani mai tîrziu, el constată cu plăcere « progresul îmbucurător, pe care l-am făcut în timpul acestui deceniu în ceea ce priveşte limba noastră literară »[5]. Slavici a luptat cu consecvenţă împotriva ideilor greşite ale latiniş-

[1] I. Slavici, Amintiri, Bucureşti, 1924, p. 145.
[2] I. Slavici, Tribuna şi tribuniştii. Orăştie, 1896, p. 42.
[3] I. Slavici, Compendiu de meteorologie de dr. A. D. Alexi, « Tribuna » VI, 1889, nr. 261
[4] I. Slavici, Cărţile noastre şcolare, « Tribuna » II, 1885, nr. 36.
[5] Compendiu de meteorologie.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

tilor. Astfel, cu un an înainte de a muri, el publică un articol în care se referă, printre altele, la dicționarul lui Laurian și Massim și la gramatica lui T. Cipariu și arată că «aceste publicațiuni n-au avut însă înrîurire hotărîtoare asupra mișcării noastre literare, căci numai puțini dintre scriitori și încă mai puțini dintre cititori au ținut seama de ele»[1].

Orientarea lui Slavici spre ortografia fonetică și spre «realismul poporan» a fost determinată și de faptul că el ducea o intensă activitate pentru culturalizarea maselor populare. Ca director al «Tribunei» el începe — în acest sens — publicarea unei biblioteci populare, ale cărei volume apărute s-au bucurat de o largă răspîndire în rîndurile populației de la sate, căci erau scrise într-o limbă simplă și înțeleasă de toți.

În promovarea «realismului poporan», în orientarea scriitorilor ardeleni spre literatura populară, Slavici pornește de la ideea că dacă «autoritatea supremă în materie de limbă romînească este poporul romînesc, în al căruia grai viu s-a plămădit limba romînească» — atunci e firesc ca limba noastră să se dezvolte și să se îmbogățească pe baza limbii vorbite de întreg poporul romîn. El subliniază însă și necesitatea ca scriitorii să cunoască temeinic limba literară, limba în care au scris clasicii noștri, căci «dacă romînii neaoși și fără știință de carte, păstorul de la munte, plugarul de la cîmpie și tîrgoveții de prin mahalale, sînt autoritate în materie de limbă romînească, autoritate sînt și scriitorii romîni moderni și vechi, începînd de la Alecsandri și Eminescu pînă la Vornicul Ureche și Diaconul Coresi»[2].

Conștient de faptul că poporul este creatorul și purtătorul limbii, Slavici, în preocupările sale de limbă, merge pe drumul trasat de înaintașii săi Bălcescu, Russo, Alecsandri, prietenul său Eminescu și alții. El vede dezvoltarea limbii romînești prin studierea și însușirea limbii și literaturii populare — acest izvor nesecat de inspirație al creatorilor de artă: «cel ce scrie pentru toți romînii va alege, întrebuința și așeza vorbele cum se obicinuiește pretutindeni la romîni. Aceasta ne-a spus-o încă sînt acum vreo două sute cincizeci de ani Ștefan, mitropolitul Bălgradului, comparînd vorbele cu banii, care sînt cu atît mai buni, cu cît mai largă li-e trecerea. Asemenea limbă în cel mai larg înțeles poporal există în multe poezii poporale, în mare parte din poeziile lui Alecsandri, ale lui Coșbuc, în cronici și în cărți bisericești, în colecțiunile de povești ale lui Ispirescu...»[3].

«Pentru ca să poți scrie în limba aceasta — spune Slavici, puțin mai departe — trebuie să știi fie din grai viu, fie din scrierile altora, cum vorbesc romînii pretutindeni, să fii bine dumerit asupra gramaticei limbii romînești,

---

[1] I. Slavici, Academia Romînă și Gramatica. «Adev. lit. și art.» 1924.

[2] I. Slavici, Articularea numelor proprii. «Tribuna», Sibiu, martie 30. V (1888) nr. 205 — 227.

[3] I. Slavici, Poporanismul, «Luceafărul». Sibiu IX (1910), p. 199.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

să studiezi cronicarii şi cărţile bisericeşti şi să citeşti operele celor mai însemnaţi dintre scriitorii romîni».

Ideile exprimate de Slavici în citatele de mai sus l-au călăuzit atît în activitatea de gazetar la «Tribuna» cît şi în cea de scriitor.

Condus de aceste idei el a combătut cu fermitate, în tot restul vieţii, pe scriitorii care nu întrebuinţează o limbă limpede şi curgătoare, înţeleasă de popor, ci recurg la fraze nepotrivite cu «firea cea adevărată a limbii romîneşti» şi care se adresează «numai celor deprinşi a poci limba romînească, folosindu-se de vorbe franţuzeşti nepotrivite cu felul de a gîndi al romînului»[1]. El combate pe acei care cultivă «o limbă oarecum nouă şi din ce în ce mai pestriţă şi mai străină pentru urechea romînului». El critică de asemenea pe acei «care se folosesc fiecare în felul său de provincialisme, de arhaisme, de neologisme, ba nu arareori şi de barbarisme, ca să coloreze şi să producă efect»[2]. Slavici compară limba vie a poporului cu «o copilă desculţă şi îmbrăcată în cămăşuţă curată» — în timp ce limba «stîlcită», «pestriţă», neînţeleasă de popor seamănă cu «o cocoană sulemenită şi gătită împestriţat cu zdrenţe adunate de pretutindeni»[3]. Ca o confirmare a celor de mai sus, facem loc şi următoarelor rînduri pe care Slavici le citează din revista «Sburătorul literar», condusă de criticul literar bughez Lovinescu: «În agresiunea generaţiilor literare spre deveniri anticipate, în desolidarizarea cu trecutul dusă pînă la discontinuitate, în simulaţia universală a unei sensibilităţi diferite, R. Cosmin stă înfipt ferm în locul comun şi banal, cu o seninătate ce-l ridică deasupra promiscuităţii». Şi Slavici se întreabă: «între cele vreo douăsprezece milioane de romîni cîţi oameni se vor fi găsind care sînt în stare să înţeleagă scrisa marelui măiestru»[4].

★

Ion Slavici a depus o activitate rodnică şi în rezolvarea unor probleme de vocabular şi de gramatică. Astfel, el a publicat, în coloanele «Adevărului literar şi artistic», mai multe articole în care se ocupă de limba ziarelor şi de graiul viu. El face o serie de observaţii juste, arătînd că presa era departe de a folosi o limbă literară îngrijită. Părerea lui Slavici era că presa timpului nu stimula îmbogăţirea limbii literare, ci, din contră, contribuia la «pocirea limbii» prin aşa zisa «limbă păsărească», după expresia lui Eminescu. Faţă de această stare de lucruri, Slavici arată că sînt mulţi scriitori «care-o dau pe «păsăreşte» fiindcă nu şi-au dat silinţa să cunoască scrierile noastre mai vechi, fie chiar şi numai cele din sec. al XIX-lea». Acest lucru el îl ilustrează prin citarea (în mai multe

[1] I. Slavici, «Păsăreasca» de azi. «Adev. lit. şi art.», Bucureşti, 1922, aprilie 2.
[2] I. Slavici, Poporanismul, «Luceafărul». Sibiu IX (1910), p. 199.
[3] Ibidem.
[4] I. Slavici, «Păsăreasca» de azi. «Adev. lit. şi art.», Bucureşti, 1922, aprilie 2.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

articole succesive) a foarte numeroase « exemple de uşurinţă în ceea ce priveşte fie alegerea, fie întrebuinţarea, fie aşezarea vorbelor », exemple luate din ziare, reviste şi alte publicaţii.

Privitor la lexic, Slavici recomandă acele forme care se potrivesc mai bine cu « firea cea adevărată a limbii romîneşti », pe acelea « de care s-au folosit mai mult cronicarii, traducătorii cărţilor bisericeşti şi cei mai de frunte dintre întemeietorii culturii noastre moderne ».

Din limba vie, el citează numeroase greşeli de vocabular: « Eu cunosc, de exemplu, vorba « nişte », m-am folosit adeseori de ea şi o iau drept plural al articolului nehotărît. Nu-mi aduc aminte să-l fi auzit în graiul viu întrebuinţat şi la genitiv ori la dativ şi de aceea nu l-am întrebuinţat şi nu-l întrebuinţez nici eu... Am citit însă prin ziare, prin reviste şi prin cărţi « nişţor », « a nişţor », ba pînă chiar şi « nişţor-a ». El arată că aceste forme sînt « nepotrivite cu firea limbii noastre ».

Slavici citează şi exemple din care rezultă că « acelaşi scrietor se foloseşte în aceeaşi scriere, ba cîte o dată chiar pe aceeaşi pagină şi-n aceeaşi frază şi de forma corectă alăturea de cea pocită » [1]. Astfel, el arată că genitivul plural de la cuvîntul *literă* nu este *literilor*, cum apare de patru ori consecutiv în coloanele unui ziar, ci *literelor*. El dă de asemenea exemple de întrebuinţări greşite ale pronumelui personal *său, sa* în loc de *lui*, precum şi multe alte inconsecvenţe.

Slavici insistă asupra « disciplinei în materie de limbă romînească » şi constată că « romînul ţine la preciziune şi în romînească cea adevărată se repetă atît prepoziţiunea cît şi articolul. Nu putem să zicem « de la Bucureşti şi Iaşi », ci sîntem nevoiţi a zice « de la Bucureşti şi de la Iaşi » [2].

Problemele de ortografie şi ortoepie l-au preocupat întotdeauna pe Slavici. El combate şi cere revizuirea ortografiei stabilite de fosta Academie Romînă care n-a ţinut seamă şi de acei « care au îmbătrînit scriind romîneşte şi dînd lecţiuni de gramatică romînească ». În prefaţa gramaticii [3] sale, Slavici arată că va preciza « regulele ortografice abia la sfîrşitul sintaxei, cînd va fi lămurit şi rostul semnelor de interpunctuaţiune ». El combate formele «coaje, vraje, mătase» şi recomandă numai întrebuinţarea formelor cu *—ă*: *coajă, vrajă, grijă, guşă, uşă, cenuşă, uriaşă* etc.

Articolul « Cum se scrie romîneşte » a fost alcătuit de Slavici la îndemnul unui cititor al « Adevărului literar şi artistic ». Acesta trimisese o scrisoare prin care-l ruga să-i arate care formă este cea recomandabilă « *duşmanele* ori *duşmancele*, *vremile* ori *vremurile*, *să pui* ori *să pun*, *să stee* ori *să stea*, cînd se întrebuinţează pronumele posesiv *lui* şi cînd *său* » etc. Prin acest articol, Slavici răspunde unora dintre scriitorii timpului care socoteau că « limba ro-

[1] I. Slavici, Un manual de gramatică, « Adev. lit. şi art.», 1922.
[2] I. Slavici, « Păsărească » de azi, « Adev. lit. şi art.», 1922.
[3] I. Slavici, Gramatica limbii romîne. Partea I. Etimologia. Bucureşti, 1914, p. 183.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

mînească nu e încă definitiv formată ». El chiar precizează acest lucru: « Mai ales pe aceştia îi am în vedere dacă răspund în cele din urmă la întrebările puse de cititorul « Adevărului literar ». Gîndul meu e să arăt că limba în care au scris Eminescu, Coşbuc, Caragiali şi Vlahuţă şi-n care scrie Gala Galaction e desăvîrşită-n toate amănuntele ei. Neisprăviţi sînt cei ce se folosesc cu uşurinţă de ea.» El recomandă gazetarilor şi în genere scriitorilor ca pentru perfecţionarea şi mînuirea cu uşurinţă a bogăţiei şi frumuseţii limbii noastre literare să-şi dea « silinţa de a o cunoaşte-n toate amănuntele ei ».

Răspunzînd celor ce negau posibilităţile artistice ale limbii romîne, Slavici demonstrează că limba noastră a ajuns la o deplină închegare, că ea este capabilă să exprime cele mai felurite idei şi dă ca exemplu operele marilor noştri clasici. El arată de asemenea că limba noastră are reguli bine stabilite cu privire la locul atributului, complementului etc. în frază, şi că « orişice abatere de la aceste reguli e inversiune mai mult ori mai puţin siluită, care-ntunecă înţelesul şi-l oboseşte pe cititorul, care numai pe ghicite poate să înţelagă ».

În acest lung articol, Slavici expune şi « regulile generale în ceea ce priveşte conjugarea ». El subliniază « abaterile » unor verbe de la aceste reguli şi înlătură prin această expunere « nedumeririle privitoare la conjugare ». El conchide că « între două forme alegem totdeauna pe aceea care e mai potrivită cu regula, căci prin abateri de la regulă limba se dezorganizează şi se poceşte »; mai departe arată că, dacă am admite toate abaterile de la regulile generale, atunci « gramatica limbii romîne ar fi înecată într-o babilonie de excepţiuni » — şi în fine — « numai poeţilor li se iartă să se folosească fie de una, fie de alta dintre cele două forme, după cum cer ritmul şi rima,... pentru altă lume e literară forma mai potrivită cu regula generală ». Aceste principii fuseseră expuse şi subliniate de către Slavici cu mulţi ani înainte într-un articol publicat în « Tribuna » de la Sibiu: « numai de forme obişnuite şi potrivite totodată şi cu firea limbii avem să ne folosim. Singur poetul şi în genere scriitorul cu inspiraţiuni puternice se poate încumeta să se abată de la această regulă ».

Într-un alt articol [1], Slavici analizează locul pe care-l ocupă, în frază, atributul şi complementul şi precizează faptul că « limba noastră are pentru aşezarea vorbelor regule neîndoioase, raţionale şi pînă în cele mai mici amănunte bine hotărîte ». El dă numeroase exemple care să ilustreze « aşezarea vorbelor » şi arată că un scriitor care cunoaşte bine limba romînă şi care vrea să redea prin scrisul său o frază limpede şi curgătoare « se fereşte dar de-ngrămădirea atributelor, face analiza frazei, pe care vrea să o fixeze pe hîrtie, în toată liniştea şi pînă în cele mai mici amănunte şi le chibzuieşte toate aşa, ca cititorul să nu rămîie în îndoială asupra legăturilor sintactice. Încă mai multă cumpenire se cere cînd vorba e de aşezarea complementelor. Pe cînd atributele sînt mai mult ori mai puţin fixe şi au în frază poziţiune bine hotărîtă, com-

[1] I. Slavici, Aşezarea vorbelor (postumă). « Adev. lit. şi art.», 1930, iunie 1.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

plementele sînt mobile, încît scriitorul poate să le scrie — parcă după bunul lui plac. Au cu toate aceste şi ele tipicul lor, pe care-l ştim cu toţii ». Slavici menţionează că scriitorul poate « să facă fel de fel de inversiuni şi să iee complementul de la locul lui, ca să-l arunce mai ici, mai colo, fie chiar şi la începutul frazei, dar nu după bunul său plac, ci cu rost bine hotărît, fie ca să lumineze, ori să rotunjească fraza, fie ca să scape de o cacofonie, fie mai ales ca să scoată la iveală anumite note. În această cumpenire consistă ceea ce numim tehnica scrierii, măestria literară ».

Slavici s-a preocupat de topica frazei încă cu vreo douăzeci de ani înainte de a scrie acest articol. Astfel, el face în 1905 o comunicare la Academia Romînă cu titlul « Aşezarea vorbelor în romîneşte », lucrare care a apărut atît în « Analele Academiei Romîne », seria a II-a, tom. XXVII. Mem. Secţ. Lit., cît şi sub formă de extras.

În această comunicare el stabileşte « cîteva reguli generale în ceea ce priveşte aşezarea vorbelor în limba romînească », fiind îndemnat să facă aceasta din cauză că: « multe din cele mai preţioase scrieri ale noastre sînt lipsite de claritate şi de cuvenita preciziune, fiindcă autorii lor, lucrînd în grabă mare n-au aşezat vorbele cu destulă cumpenire ».

Slavici precizează faptul că regulile pentru aşezarea cuvintelor în frază « rezultă nu numai din simţămîntul de limbă al romînilor azi în viaţă, ci şi din uzul literar păstrat în timp de patru veacuri ». În acest sens el citează o mulţime de exemple luate din Coresi, Dosoftei, M. Costin, I. Neculce, D. Cantemir, Hasdeu, Odobescu şi Coşbuc.

Problema topicii ocupă un loc central în preocupările lui Slavici despre limbă. El precizează că atunci « cînd atributele se îngrămădesc şi fraza se complică, limba noastră cea « veche şi înţeleaptă », cum îi zicea Eminescu, e stîlcită şi pentru că nu sîntem încă pe din destul dumiriţi asupra legilor ei » — de aici — « necesitatea de a stabili pînă în cele mai mici amănunte regulele pentru aşezarea vorbelor ».

★

Vorbind despre necesitatea cultivării limbii literare cu mulţi ani înainte, că « acela, care vrea să scrie bine, trebuie neapărat să cunoască regulele gramaticale », deoarece numai în felul acesta « creează cuvinte noi şi forme noi, care, deşi neobişnuite, nu numai au farmecul originalităţii, ci ne şi par totodată oarecum de sine înţelese, fiindcă sînt potrivite cu firea limbii »[1].

Slavici îşi precizase de asemenea punctul de vedere şi în ce priveşte rolul cuvîntului şi întrebuinţarea lui de către scriitor în creaţia sa artistică: « îndeosebi noi scriitorii nu ţinem să ştim de unde vine vorba, ci să fim bine dumiriţi asupra înţelesului ce se leagă de ea în mintea romînilor, la care ne adresăm

[1] I. Slavici, Articularea numelor proprii, « Tribuna » Sibiu, V (1888), nr. 205—227.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

« că nu în vorbe, ci-n înțelesul lor se dă pe față sufletul limbii, care e și al neamului ce a plămădit-o »[1].

Nesocotind aceste principii, unii scriitori cu vădite tendințe cosmopolite, în loc să folosească în creația lor artistică limba vie a poporului, învățînd în acest sens de la clasicii literaturii noastre, scriau într-o limbă, « stîlcită », îmbîcsită de elemente de jargon, neînțeleasă de popor.

Slavici a vorbit adesea despre însemnatul rol educativ al studierii limbii materne în școli. El a cerut să se pună la îndemîna maselor populare și a copiilor bucățile de lectură cele mai frumoase din literatura noastră, scrise într-o limbă aleasă: « maselor mari ale poporului și copiilor n-avem să le dăm decît ceea ce e cu desăvîrșire bun, chiar ce e mai bun în literatura noastră »[2].

Slavici, care a fost profesor de limba romînă aproape cincizeci de ani, a simțit de timpuriu nevoia unui manual de gramatică a limbii romîne. El a subliniat necesitatea acestuia nu numai în școală — ci și pentru scriitori, în genere. E destul să amintim că încă din timpul cînd era la redacția ziarului « Timpul », împreună cu Eminescu și Caragiale, el se gîndise să alcătuiască o astfel de gramatică: « Deoarece nici una dintre gramaticile, care existau atunci », nu erau corespunzătoare — fiind dominate de ideile exagerate ale latiniștilor — « ne-am pus de gînd să ne croim noi o gramatică — așa numai pentru noi. Eminescu a luat asupra sa etimologia, Caragiali s-a pornit să stabilească sintaxa, iară eu îmi dădeam silința să mă dumiresc în ceea ce privește alegerea, întrebuințarea și așezarea vorbelor potrivit cu firea limbii romînești »[3].

Vorbind despre rolul deosebit pe care îl are, în școală, un manual de gramatică, Slavici arată că « în școala primară și mai ales în cea secundară, limba maternă e predată pentru ca școlarii . . . să se deprindă a-și da cu tot dinadinsul seamă, cum au să fie alese, întrebuințate și așezate vorbele și să devie cititori cu judecata bine chibzuită, care știu cum au să fie vorbele rostite și scrise și sînt în stare să facă deosebire dintre ceea ce e bine scris și ceea ce e stropșit »[4].

Experiența didactică și cunoștințele căpătate în cei aproape cincizeci de ani de profesorat i-au înlesnit elaborarea unui manual de « Gramatică a limbii romîne, Partea I. Etimologia », care a apărut la București în 1914 și cuprinde 183 pagini. Această gramatică, în care Slavici a căutat să precizeze regulile morfologice ale limbii noastre, se adresează unui cerc larg de cititori. « Lucrarea e croită — spune el în prefață — în vederea celor ce-și dau seamă, că nu sînt, și țin să fie pe din destul dumiriți în ceea ce privește gramatica limbii romînești ».

Încă cu mulți ani înainte de apariția acestei gramatici, Slavici alcătuise împreună cu prietenul său Manliu un « Curs practic și gradat de gramatică

---

[1] I. Slavici, Sufletul romînesc, « Convorbiri Literare », 1908, p. 318.
[2] I. Slavici, Un curs de limba romînă, « Adev. lit. și art. », 1923, februarie 18.
[3] I. Slavici, « Păsărească » de azi. « Adev. lit. și art. », 1924.
[4] I. Slavici, Amintiri, București, 1924, p. 177.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

romînă. Partea sintactică. Bucureşti, 1900, 200 p.». Vorbind, în prefaţă, despre necesitatea unui manual de gramatică, autorii expun pe scurt principiile practice după care s-au călăuzit în redactarea acestui manual şcolar.

Slavici alcătuise mai înainte un manual de sintaxă a limbii romîne, însă «Manuscrisul sintaxei, gata de tipar, mi-a fost sechestrat — spune el — de către comisarul de poliţie, care m-a arestat în ziua cînd Romînia a intrat în război, dar nu mi-a mai fost restituit»[1]. Cu toate demersurile şi intervenţiile făcute, el n-a mai dat de urmele manuscrisului.

Competent în problemele gramaticii, Slavici vorbeşte cu ironie despre fosta Academie Romînă «înfiinţată anume pentru ca să ne dea o gramatică şi un dicţionar al limbii romîne».

Într-un articol intitulat «Academia Romînă şi Gramatica», el se ocupă de manualele de gramatică şi analizează lucrarea lui D. Philippide: «Gramatica elementară a limbii romîne» şi manualul lui Densuşianu şi Candrea intitulat: «Curs de limba romînă pentru clasa III-a secundară». El critică superficialitatea şi ignoranţa în problemele de limbă. De asemenea el zugrăveşte în mod realist imaginea nepăsării faţă de cultivarea limbii materne şi critică totodată cu asprime felul cum se alcătuiau manualele şcolare în trecut, sub regimul burghez: «Morfologia alcătuită de d-nii Candrea şi Densuşianu n-a fost şi nu e pentru mine decît una din cele mai neîndoioase dovezi, că pînă chiar nici oameni ca autorii ei nu pot scăpa de păcatele societăţii, în mijlocul căreia trăiesc»[2]. Prin aceste cuvinte usturătoare, Slavici demască toată ignoranţa, nepăsarea şi superficialitatea burgheziei în ce priveşte studiul limbii romîneşti.

Vrînd să arate că pînă şi specialiştii în materie de limbă se pripesc şi tratează cu uşurinţă unele probleme de gramatică, Slavici ia ca exemplu gramatica lui Densuşianu şi Candrea, face o serie de observaţii juste, cu privire la unele inexactităţi din această lucrare şi arată că «atît în ceea ce priveşte întrebuinţarea articolului şi declinarea substantivelor, a numelor şi mai ales a pronumelor, cît şi în ceea ce priveşte conjugarea verbelor», lucrarea lui Densuşianu «suferă de multe nedumeriri».

El apreciază însă lucrarea lui Philippide, «o adevărată comoară de constatări preţioase în ceea ce priveşte limba romînă», şi o recomandă autorilor de gramatici şi profesorilor de limba romînă. El arată însă totodată că ea n-a fost întocmită «potrivit cu destoinicia de a înţelege a şcolarilor».

În ce priveşte «Dicţionarul limbii romîne», Slavici a subliniat faptul că atît timp cît nu avem un dicţionar care să precizeze în mod clar înţelesul fiecărei vorbe, nu putem avea o unitate a limbii, unitate care e posibilă numai «dacă vom şi lega cu toţii de aceleaşi vorbe, acelaşi înţeles stabilit nu numai

[1] I. Slavici, Cum se scrie romîneşte, «Adev. lit. şi art.», 1924, martie 23.
[2] I. Slavici, Un curs de limba romînă. «Adev. lit. şi art»,. 1923, februarie 18.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)

după scriptură ci şi după deprinderea poporului »[1]. Subliniind importanța şi necesitatea acestuia, el arată că « un asemenea dicționar, oglindă vie a sufletului romînesc, e ceea ce aşteptăm să ne vie »[2].

★

În concluzie, putem spune că în întreaga sa activitate, ca scriitor şi ca profesor, Slavici a acordat o importanță deosebită structurii gramaticale a limbii. « Rostul gramaticii este să-i îndrume pe oameni a nu stropşi graiul » — cu alte cuvinte să-i învețe să scrie şi să vorbească corect limba maternă». Slavici a militat prin scrisul său pentru fixarea regulilor gramaticale şi pentru respectarea lor. El cerea ca scriitorul să folosească formele şi construcțiile consacrate ale limbii şi să contribuie efectiv la perfecționarea, la precizarea şi la lămurirea lor, pentru că numai în felul acesta îşi atinge limba scopul pentru care a fost creată — acela de a servi ca mijloc de comunicare între oameni.

Unitatea limbii noastre literare e, aşa cum a spus şi Eminescu, o problemă a creşterii culturii naționale. Reluînd problema, Slavici arată limpede că: « Dezvoltarea, cultivarea şi desăvîrşirea acestei limbi literare e o chestiune de mărire națională pentru noi, iar aceia, care duc limba aceasta spre desăvîrşire, sînt scriitorii noştri mai de valoare »[3].

Prin legătura strînsă cu poporul, Slavici a reuşit să stăpînească bine limba romînă şi să mînuiască cu pricepere limba poporului în creația sa literară. El a subliniat valoarea de neprețuit a tezaurului lexical al limbii noastre, aflat în literatura populară, în operele clasicilor noştri precum şi în graiul viu al poporului.

Slavici s-a situat întotdeauna pe o poziție înaintată în problemele limbii. El a luptat împotriva cosmopolitismului în limbă şi a susținut dezvoltarea limbii literare pe baza graiului viu, folosit de masele populare.

Multe din ideile lui Slavici referitoare la limba literară sînt şi astăzi actuale. Alături de marii noştri clasici, Eminescu, Caragiale şi Coşbuc, cu care a lucrat mult timp împreună, Slavici reprezintă un model, demn de urmat, în ce priveşte cunoaşterea temeinică a limbii poporului. Alături de aceştia, Slavici a cultivat limba noastră literară folosind din plin, în opera sa, frumusețea şi bogăția limbii şi literaturii populare.

Slavici a fost conştient de faptul că limba este un instrument de luptă şi de dezvoltare şi că poporul este creatorul şi purtătorul limbii. Bazat pe acestea şi sprijinindu-se, în creația sa literară, pe limba poporului, el ne îndeamnă: « să ne-o iubim şi să cinstim pe cei ce ne-au plăsmuit-o atît de frumoasă şi de înțeleaptă cum o avem ».

---

[1] I. Slavici, Sufletul romînesc, « Convorbiri literare », 1908, p. 318.

[2] Ibidem.

[3] I. Slavici. Articularea numelor proprii. « Tribuna », V (1888), nr. 205 — 227.

BDD-A10229 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.64 (2026-11-19 22:48:02 UTC)